

Guds forsyn i Lina Sandells sanger¹

Av Dosent Egil Sjaastad²

Fjellhau Internationale Høgskole Oslo

ESjaastad@fjellhaug.no

Abstrakt

Lina Sandell tilhørte en vekkelsestradisjon av luthersk merke. Her fant hun en trygg forsynstro forent med en realistisk erkjennelse av livet i denne syndens og dødens verden. Både i sitt eget livs smerter og i formidlingen til andre tolker hun frustrasjonene i lys av sentrale motiver som det indre kors, Guds «fördöljande» og hans tukt. Kristenlivet er en pilgrimsvandring, det gjelder å nå fram. Spekulasjoner om Guds mening med katastrofer osv. som rammer mange uavhengig av tro, kommer ikke direkte til uttrykk i sangene hennes. Men hun avspeiler tydelig en luthersk tradisjon som i nyere tid er uttrykt ved begrepet kompatibilisme, og hun tematiserer og utfolder dette i noen grad i tekstene. Hennes hovedfokus er på Guds omsorg for og ledelse av *sine barn*.

Bibeltekster som avspeiler troendes klage, ja, anklage av Gud, løfter hun *ikke* fram. Protest, frustrerte spørsmål eller klage skyves unna i tillit til Guds omsorg.

Kodeord

Sandell, Guds forsyn, Guds omsorg, kompatibilitet, livets smerter

¹ Artikkelen sto først i *Tidsskrift for Sjelesorg* 2017 og gjengis etter tillatelse fra redaksjonen.

² Egil Sjaastad er dosent i Praktisk Teologi ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH) i Oslo. Sjaastad er vokst opp i et roseniansk preget misjonsmiljø i Midt-Norge og fikk tidlig interesse for sanger og salmer. Han har skrevet en rekke kortere populærvitenskapelige artikler om salmediktere, og to faglige artikler om Lina Sandells sanger. Han har dessuten skrevet bl.a. tre andaktsbøker, en vitenskapelig biografi om fagteologen Carl Fr. Wisløff og en lærebok i homiletikk.

Innledning

Etter Anders Behring Breiviks ugjerninger i 2011 fikk temaet *Guds forsyn* ny aktualitet, især i konservative teologiske miljøer. Ved den danske avdelingen av Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH-DK) ble det ført en faglig teologisk debatt om temaet. Den resulterte i antologien *Guds forsyn og det onde*, et ekstrasnummer i det fagfelleverderte tidsskriftet *Theofilos*.³

Med begrepet 'forsyn' menes at «alt står i Guds faderhånd».⁴ Gud er skaperen og oppholderen som styrer med alt som skjer. Men hvor absolutt er dette å forstå? Problemstillingen etter 2011 ble om, og i tilfelle på hvilken måte og i hvilken grad, Gud står bak onde ting som skjer i denne verden, og som påfører enkeltmennesker eller folk stor lidelse.⁵ I fokus for begrepet er for øvrig ikke bare store ulykker og tragedier, men alle slags forhold som skaper frustrasjoner – helt ned til individnivået. Lederen ved FiH-DK, Børge Haahr Andersen, skrev en artikkel om dette tema i lys av salmene i Den danske salmebok.⁶ Her dukker Lina Sandells navn opp. Hun skrev to av de salmene Andersen refererer til: «Ingen er så trygg i fare» og «Blott en dag».

Lina Sandell (heretter forkortet LS) har et stort nedslagsfelt i nordisk kirkeliv.⁷ Dette gjelder både de lutherske misjonsbevegelsene⁸ og folkekirkene (hvor de to nevnte salmene hyppig brukes). Det store nedslagsfeltet gjør det særlig interessant å se nærmere på temaet Guds forsyn nettopp i hennes forfatterskap.

En sangforfatter/salmedikter kan ikke forventes å ha et like høyt presisjonsnivå som fagteologer. Men LS er blitt omtalt som en av 18-hundretallets dyktigste svenske teologer!⁹ Hun synger om bibelteologiske tema – ofte med en tydelig luthersk profil. Vanskelige tema ikke bare avspeiles, men tematiseres og utfoldes.

Min problemstilling for denne artikkelen er derfor:

³ Dahle 2014.

⁴ Grundtvigs uttrykk, se Sangboken nr.296:1.

⁵ I avisen *Dagen* kom forøvrig denne problemstillingen i en særlig provoserende form idet Per Haakonsen antydte at Gud ved Breiviks hånd straffet Arbeiderpartiet for deres holdning til Israel (http://www.dagen.no/Innenriks/Her_er_Haakonsens_foredrag-301).

⁶ Haahr Andersen 2014.

⁷ Sjaastad 2016.

⁸ Noen av de mest brukte sangbøkene i Sverige, Danmark, Finland og Norge har opp til vår egen tid hatt mellom 50 og 150 sanger av Lina Sandell. Sangboken til den svenske *Evangelisk Luthersk Misjon – Bibeltroga Vänner* (ELM–BV) fra 1988, *Lova Herren*, har 150 tekster og 26 oversettelser/bearbeidelser av LS. Den norske Sangboken av 1926 hadde 52 LS-sanger, utgaven av 1955 hadde 31, og utgaven av 1983 hadde 32, altså totalt flere bidrag enn Brorson og Blix.

⁹ Walter 2013:16.

Hvilke forestillinger om Guds forsyn avspeiles, tematiseres og utfoldes i sangene til sangforfatteren Lina Sandell?

Problemstillingen antas å ha relevans både for hymnologien, den praktiske teologien (især homiletikken, liturgikken og sjelesorgen) og teologihistorien.

Kilder og metode

Hovedkilden for det teologiske bakteppet som jeg fant nødvendig å tegne, vil være artikler i den nevnte danske antologien. Mine primærkilder for selve undersøkelsen er de 150 sangene av LS i ELM-BVs sangbok *Lova Herren* fra 1988.¹⁰ Sitatene vil dermed gjengis på svensk. Jeg regner med leseren etter hvert blir fortrolig med den svenske begrepsbruken. Sangnumrene som presenteres uten nærmere angivelse, er fra den boken. Boken inneholder såpass mange sanger at representativiteten antas å være forsvarlig når det gjelder temaets plass og tyngde i LS' forfatterskap.

Jeg vil først undersøke *hvilken plass* temaet Guds forsyn har rent kvantitativt i LS' forfatterskap. Så vil jeg *kategorisere motiver* jeg finner ved hjelp av et sett begreper jeg henter fram fra den danske antologien. Slik vil jeg åpne opp for den forestillingsverdenen hun selv hadde, og som hun formidlet hva angår temaet Guds forsyn. Primært blir dette en kvalitativ undersøkelse.

Til slutt vil jeg komme med noen refleksjoner i lys av dette bakteppet og en oppsummering med særlig vekt på LS-sangenes fortsatte sjelesørgeriske potensiale.

Tidligere forskning på LS' sanger

Litteraturen om LS er omfattende. Flere biografier tegner et fyldig bilde av hennes liv og forfatterskap, selv om bare Løvgrens bok kan sies å ha vitenskapelige ambisjoner.¹¹ Artikler av Imberg og Sarelin gir begge en god oversikt over Sandell-litteraturen, inkludert enkeltartikler.¹² Noen av LS' sanger har vært gjenstand for grundig analyse.¹³ Ragnar Vermon fikk stor gjennomslag for en artikkel om Gud som *mor* i LS' tekster.¹⁴ I sin psykobiografi om LS' sorgbearbeidelse i årene 1858–1861 (like etter hennes fars tragiske bortgang) har Sofie Walter undersøkt noen sentrale motiver i LS'

¹⁰ Se fotnote 6.

¹¹ Løvgren 1965.

¹² Birgitta Sarelin i http://users.abo.fi/bsarelin/LinaSandell_Sb_teolbilaga.pdf. Imberg 2016 gir både en oversikt og en viss vurdering av litteraturen.

¹³ Løvgren 1965, Nilsson 1985, Harling 2003 og Koskinen 1993.

¹⁴ Vermon 1982.

dagbøker, brev og sangtekster.¹⁵ Her er LS' gudsbilde sentralt da det farger måten hun håndterte sorgprosessen på.

I sin bok *Den nya sången* analyserer og drøfter Sven-Åke Selander den angelsaksiske vekkelsessangens gjennombrudd i Sverige.¹⁶ Disse kan i noen grad ha påvirket tanker og formuleringer hos LS, da hun var den mest anerkjente oversetteren av slike sanger.¹⁷

LS sto i et særlig teologisk avhengighetsforhold til vekkelseslederen og oppbyggelsesforfatteren C. O. Rosenius (1816–1868).¹⁸ Roseniusforskningen er dermed indirekte relevant. Den siste grundige boken om Rosenius' teologi er antologien *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*. Denne boken ble sluttført etter et symposium i Uppsala februar 2016. Norlanders artikkel om Rosenius' teologiske særpreg er mest relevant for vårt emne.¹⁹

Tross den relativt fyldige forskningen på LS og hennes sanger ser det ikke ut til å være noen som har gjort Guds forsyn i LS' tekster til gjenstand for *særlig* undersøkelse.

Et teologihistorisk bakteppe

I den danske antologien gir ikke minst systematikerer dr. Peter Olsen og Haahr Andersen et glimt av hvordan temaet Guds forsyn er tolket i den lutherske kirkes historie fram til Lina Sandells tid. I følge Olsen var Luther selv helt entydig *kompatibilist*. Med det menes at Gud er vår allmektige og gode skaper som «holder alt dette ved lag og gir oss hver dag det vi trenger for å leve».²⁰ Men denne godheten utfolder seg i syndefallets verden også slik at han kan sies å være «ulykkens skaper». Gud, den allmektige, virker alt som skjer, «endog de onde gerninger i de ugudelige».²¹ Luthers begrunnelse var skapelsesteologisk. Alt det skapte er radikalt avhengig av Gud. Paradokset hos Luther (og i kompatibilismen) er at mennesket samtidig har reell innflytelse på sine valg og er helt og fullt ansvarlig for sine valg. For Luther er dette forenlig med (*kompatibelt med*) Guds absolutte forutbestemmelse og styre.²² Vi skal derfor ta alt av Guds hånd, også det som kommer fra djevelen og onde mennesker.

¹⁵ Walter 2013.

¹⁶ Selander, S-Å. 1973.

¹⁷ Selander S-Å 1973:151.

¹⁸ Riiber 1965: 86; 94 og Lövgren 1965:112.

¹⁹ Eriksson & Laspers 2016. Symposiet ble arrangert av Johannelunds teologiska högskola i Uppsala.

²⁰ Fra forklaringen til første trosartikkel i Lille katekisme.

²¹ Olsen 2014:170.

²² Olsen 2014:176.

Luther opererte med uttrykket «den skjulte Gud» for å understreke at vi aldri til fulle vil skjønne Guds styrelse av historien eller enkeltmennesket. Uttrykket «Guds fremmede gjerning» i denne konteksten betoner at Gud egentlig har en god målsetting også når han sender ulykker og motgang. Han oppdrar oss med kors og trengsel for sitt rike. Dermed er også ordet «kors» brakt inn. Især uttrykket «indre kors» betoner at Gud lar oss kjempe med kvaler av ulik art som skaper nød og bønn i hjertene.²³ Begrepene «prøvelse» og «straff» er også inne i den lutherske tradisjonen. Den avspeiles tydelig i en svensk katekismeforklaring fra 1878. Her er forestillinger LS sikkert har vært kjent med: *De olyckor som träffar manniskorna, bör vi aldrig anse vara slumpens eller ett blint och obevekligt ödes verk, utan de ar skickade av Gud för syndens skull för att straffa, varna och väcka de ogudaktiga och pröva de gudfruktiga och starka deras hopp, karlek och fortröstan på Gud.*²⁴

Selv om Luthers syn ble noe moderert i den påfølgende teologihistorien, regnet altså den lutherske tradisjon med at Guds forsyn ikke bare gjaldt skapergoder, men også tragedier og andre vanskelige ting. Gud bruker det alt i sin 'styrelse'. I salmehistorien (til og med vekkelsene på 18-hundretallet) ser en hvordan Guds forsyn anvendes med tydelige sjelesørgeriske overtoner.²⁵ Ulike aspekt vektlegges og begrepsbruken varierer. Ortodoksiens forfattere på 16-hundretallet la vekt på tilliten til Gud i alle livets 'tilskikkelser'. Her er et sterkt teosentrisk preg. Men det antropologiske trekkes inn: Gud legger på sine barn kors å bære. I bønn skal vi få legge bekymringene våre på ham, jf. «Velt alle dine veie»²⁶ og «Sørg du for meg, fader kjær».²⁷ Pietismens Brorson fra 17-hundretallet lar Guds «tukt» ha en sentral plass i Guds plan med den enkelte troende. Gud er bare god, selv om han tillater onde ting å skje («Guds tillatelige vilje»). Gud bestemmer altså ikke noe ondt, men det onde har likevel en plass i hans styrelse av historien og enkeltmennesket.²⁸

Vekkelsenes sangforfattere (inkludert Grundtvig) på 18-hundretallet understreker at Guds kjærlighet ligger bak når han styrer våre liv med sin allmakt og allvitenhet.²⁹ Lina Sandell tilhører denne kategorien.

Av særlig interesse i vår sammenheng er Rosenius' tilretteleggelse. Når det gjelder motgang og vanskelige ting som skjer, stanser ikke Rosenius med uttrykk som Guds tillatelige vilje. Han uttrykker seg i aktiv: Gud gir, og Gud tar. Gud sender «blixten, sjukdomen, olyckan, bråddöden, en sorg, en

²³ Jf. Luthers forklaring til første trosartikkel.

²⁴ Luthers lilla katekes, udg. Sjögren-Widing 1990.

²⁵ Haahr Andersen 2014:276.

²⁶ Sangboken 386.

²⁷ Sangboken 379.

²⁸ Haahr Andersen 2014:177.

²⁹ Haahr Andersen 2014:178.

förlust, en ond människa» osv. Når Gud gjør dette, kan det føre til at vi må oppgi ånden «under mördarens hand.»³⁰ Med disse uttrykk vil han ikke frikjenne det mennesket som «förorättar, beljuger och försmädar dig». Der er tale om «en ond människa» som er ansvarlig, og som Gud engang vil straffe. Kompatibilismen kommer her klart til uttrykk.

I nyere tid er forsynstroen kraftig nedtonet – ikke bare i salmediktingen. Haahr Andersen refererer til en undersøkelse av begravelsestaler. Hovedstrømmen av prestene legger vekt på at Gud er den medlidende far som vet hva smerte og nød innebærer, som skjønner oss og er hos oss i smerten. Etter Breiviks udåd i 2011 var dette også gjennomgangstonen her i Norge. Guds forsyn ble sjelden nevnt. Kompatibilismen har fått sterkt faglig motbør.³¹ Leif Andersen konkluderer med en klar skepsis til kompatibilismens tilretteleggelse av Guds forsyn.³² Andersen mener en konkretisering der en tragedie betraktes som et varsel fra Gud / eventuelt straff fra Gud for noe bestemt, er å skue Gud utilbørlig i kortene.³³ Hans alternativ til kompatibilismen er å betone at Gud ikke *vil*, men *kjemper mot* det onde. Gud er nok allmektig, men ikke på enkel monistisk vis. Guds allmakt er en kjempende allmakt, og især NT avspeiler en dualisme mellom Gud og Satan som forsynstroen ikke har kommet til rette med. Vi kommer tilbake til dette i refleksjonene mot slutten av artikkelen.

Av denne gjennomgangen henter jeg fram noen sentrale begrep som har med tilretteleggingen av Guds forsyn å gjøre. Disse hjelper meg å speile LS sine sanger i den teologihistoriske tolkningskonteksten og dermed å kategorisere motiver som avspeiler, tematiserer og utfolder temaet Guds forsyn i LS' sanger.

De aktuelle begrepene er: Gud – alle gode gavers giver. Gud – ulykkens skaper? Spørsmålet om Guds straff. Guds fremmede gjerning. Guds oppdragelse og tukt. Indre kors. Den skjulte Gud. Guds tillatelige vilje. Dualisme kontra monisme.

³⁰ Rosenius 1956:431–432.

³¹ Innen den evangelikale bevegelsen i nyere tid er det ikke uvanlig å tale om *Open Theism*: Gud er ikke kjent med framtiden i ett og alt, han styrer ikke alle detaljer (se Haahr Andersen 2014: 284). Sandbeck går lenger og fornektet Guds allmakt i sin bok *De gudsforlattes Gud* (Sandbeck 2012:11).

³² Andersen 2014:324–346. Andersen tar f.eks. skarpt oppgjør med Brorsons dikt om Lisboas «ynkelige Undergang ved Jordskjælv».

³³ Andersen 2014:339.

Hoveddel

Omfang av sanger med forsynsmotiv

Jeg har funnet 40 sanger der Guds forsyn er tematisert i ett eller flere vers. Her inkluderes at Gud kan skjule seg, legge kors på sine barn eller tukte oss.³⁴

Sanger som bare gir glimt av smerter i livet – uten noen vekt på at Gud er en aktør, og sanger om smerten ved å kjenne på synden/kjødet og Satan/verden som ‘erkefiender’ under pilgrimsvandringen er her ikke tatt med. Uttrykk fra slike sanger trekkes likevel inn om de belyser LS’ tenkning om Guds forsyn.

Gud – alle gode gavers giver

Sangen *Tryggare kan ingen vara*³⁵ (*Ingen er så trygg i fare*) gjør sterkt inntrykk nettopp på grunn av vekten på Guds allmakt og godhet. Hvert eneste vers har en klar kontakt med bibelord. Gud forbarmer seg over sine barn (jf. Ps 103:13), «... bär dem uppå fadersarmar» (jf. Dt 33:27), han «... sina barns bekymmer känner» (jf. Matt 6:31–32). For ham må fiendene falle til jorden, han er Jakobs Gud som «skall dig bevara» (jf. Ps 46:12), og ingen «... skall utur hans hand dem rycka» (jf. Joh 10:28–29). Ja, i pakt med Matt 6:25–34 er han den som «oss föder, han oss kläder». I LS’ forsynstro er dette absolutt kompatibelt med at *vi selv* strever for føden og skaffer oss klær og daglig brød. Bevisene på Guds godhet er uten tall, de er undere av den «nåd han betar».³⁶ De troende tar alt av Guds hender, både gavene på skaperplanet og på frelsesplanet. Dette uttrykkes i flere tekster.

Du föder och du kläder och skyddar oss så väl,
och sörjer alla dagar för både kropp och själ.³⁷

Når skapelsesmotivene dukker opp, kan hun bruke begrepet *far* i omfattende betydning: Gud er den gode allfader både for makro- og mikrokosmos og for alle mennesker. Ikke en minste spurv faller til jorden «hans vink förutan, så som själv han sagt».³⁸ LS er likevel ikke *primært* orientert mot Gud som skaper. Skapelsesteologien dukker oftest opp når hun omtaler gudsbarnets trygghet. Og motsatt: De gangene hun gir uttrykk for glede over skapelsen, kommer forløsningen fort inn, for det er hennes hovedtema.³⁹

³⁴ 9; 19; 22; 23; 25; 26; 27; 128; 131; 136; 138; 285; 294; 299; 328; 397; 402; 489; 493; 509; 516; 517; 518; 530; 532; 538; 564; 583; 586; 590; 615; 643; 655; 684; 701; 711; 772; 750; 781; 786.

³⁵ 750.

³⁶ 26:3.

³⁷ Jf. 594:4.

³⁸ 19:4.

³⁹ 19:2; 771:3.

I flere sanger sammenlignes Gud med en mor. Kveldssangen for barn, *Bred dina vida vingar*⁴⁰ og sangen *Modersvingen* henspiller begge på Jesu ord «som en høne» i Matt 23:37. Også her er Guds omsorg for ‘sine’ (d.e. de frelste) referanserammen, LS er en vekkelseskristen.

Den modersvingen har ljuvlig skugga,
när solen bränner min arma själ.

Den modersvingen har varma fjädrar,
när stormen viner kring mig jamväl.⁴¹

Maskuline og feminine trekk i gudsbildet kan også kobles sammen, Jesu omsorg er forankret i selve frelsesverket:

Du som helvetet och döden i din död ock nederslog,
under dina vingars skugga är så lugnt, så tryggt och godt.⁴²

Debatten om LS og feministisk teologi må vi av plasshensyn la ligge.⁴³

Gud – ulykkens skaper?

«Allt ju vilar i min Faders händer» heter det i sangen *Blott en dag*.⁴⁴ Dette sitatet er typisk for LS og i pakt med ortodoksiens forsynssalmer.⁴⁵ Gud er den allmektige skaper, historiens herre som både leder naturens gang og enkeltmennesket. Gud har alle våre tider i sin hånd.

Men hva nå med Guds forhold til lidelser og onde dager, det temaet som den danske antologien særlig drøfter? LS uttrykker seg beslektet med de tankene vi fant hos Luther og Rosenius. Gud er den suverene. Han «beskär» (tildeler) også *smerte*. Hver nyfødt dag får «dess beskärda del av fröjd och smärta». Derfor skal vi ta «vad hälst mig hender» av «hans trogna fadershand».⁴⁶

Bergprekenens omsorgstekster synes å ha hatt en særlig plass i LS' trosliv. Hun omtaler aldri de smertene som Gud «beskär», uten å betone Guds omsorg gjennom alt. Vi skal senere se at hun kunne kjempe med Guds skjulte virke, Guds fremmede gjerninger. Men Guds ledelse er likevel alltid et *takkeemne*. I særlig grad er ledelsen et privilegium for Guds barn. Her trekker hun inn Jesus som aktør, ikke bare Gud.⁴⁷ Jesus leder oss med «sin sterke allmaktshand i genom ljus och mörker».⁴⁸ Vi

⁴⁰ 786.

⁴¹ 538:2. Se drøftinger i Vermon 1982, Selander, I. 2014 og Imberg 2016.

⁴² 615:4. Jf. Vermon 1982.

⁴³ Mer hos Imberg 2016.

⁴⁴ 21.

⁴⁵ 21:1. Jf. Sangboken 386 m.fl.

⁴⁶ 21:1 og 3.

⁴⁷ Jf. *Bred dina vida vingar*, 786.

⁴⁸ 670:3.

«kunde intet taga om du, Herre, icke giver det».⁴⁹ *Alt*, inkludert frustrasjonene i livet, er dypest sett under Guds kontroll. Uttrykket «om Herren vil» i Jak 4:15 er mer enn en floskel.

Jobs ord i Job 1:21 avspeiles eller siteres ofte i sangene hennes. «Herren gav, Herren tok, Herrens navn være lovet.» Gud bærer det ytterste ansvaret for alle ting, jf. siste verset på *Tryggare kann ingen vara* («Vad han tar och vad han giver»). «Människor födas och dö på en vink av din vilja.»⁵⁰ Men LS trekker altså aldri den konsekvensen at Gud er grusom eller lunefull. Han er den suverene, han har oversikten over det han gjør, og han er – også når han sender eller bruker onde ting – full av «nåd och tålmod». Gjenklngen av den monistiske betoningen i Salmenes bok er tydelig.⁵¹

Samma kärlek, när den gav oss, vad vi högst av allt begärt,
liksom när den *tog ifrån oss*, vad oss framför allt var kärt,
när i *nåd den undanröjde* vad oss än i vägen stod...⁵²

Især i vekkelsessangene skjelner hun tydelig mellom verdens barn og Guds barn.⁵³ Men denne skjelningen anes, som vi har sett, også i omsorgssangene. Uttrykket «barneskara» i *Tryggare kan ingen vara* er i hennes tankeverden frelste mennesker.⁵⁴ Sangen *Jag kan icke räkna dem alla*,⁵⁵ liksom *Blott en dag*, er tenkt å være en gudsbarnets (d.e. frelste menneskers) takkesang, selv om den *kan* synges som en takk for Guds skaperomsorg for alle.

Jeg har ikke funnet noen sang som *eksplisitt* tar opp spørsmålet om at Gud sender nød og store ulykker for å vekke folk til omvendelse. LS ser ikke ut til å gå inn i den problematikken som Brorson gjorde da han tolket jordskjelvet i Portugal. Men Rosenius' grunntenkning i andakten vi siterte (om «blixten, sjukdomen, olyckan, bråddöden, en sorg, en förlust, en ond människa» som Gud kan bruke i sin 'styrelse') avspeiles i sangene hennes.

«Ve och väl», «nød och lycka»

Sanger trekker ikke alltid å opp de store perspektivene. Men med LS' luthersk-rosenianske referanseramme har alle «ve» i verden med Guds dom etter syndefallet å gjøre. Omtalen av «jordens smärta»⁵⁶ sukk, fødselsrier, stønn og lengsel avspeiler perspektivene fra Rom 8:19-24 (jf. Ps 90:9; 1

⁴⁹ 245:2.

⁵⁰ 9:3, LS' oversettelse av en salme fra 1680.

⁵¹ 19:3.

⁵² 22:3.

⁵³ 285; 287; 289; 290; 193.

⁵⁴ I de tidligste utgavene skrev hun «de trognas skara» og «de kristnas skara». Men hun aksepterte endringen til nåværende form i 1873.

⁵⁵ 26.

⁵⁶ 499:4..

Mos 2:16; 3:24).⁵⁷ Her er tolkningsnøkkelen til tilværelsens lidelser. Når LS i generelle ordelag omtaler «ve» og «nød», kommer en sterk realisme til uttrykk. Gud har selv lagt verden under forbannelsen – fram til den dagen kommer da alt skal bli nytt.⁵⁸

Hennes egen erfaring med sykdom, ulykker og trengsler spilte inn. Stadig finner vi uttryksmåtene «ve och väl», «nød och lycka» selv om hun oftest ikke tar opp spørsmålet om det er *Gud* som sender «ve» og «nød». Livet bare *er* sånn. «Och låt mig stilla vila i ve och väl hos dig.»⁵⁹ Uttrykket signaliserer at livet byr på smerter og kriser – og uforutsette endringer: «Bliv stilla där i ve och väl hur åren skiftar här.»⁶⁰ «... jordens smärta och nöd»⁶¹ tas for gitt. Her er ofte aksept uten nærmere grubling. «Var ros här på jorden sin törne ju har ...» skrev hun i sangen til kongen.⁶² Hun visste at både han og folk flest ville kjenne seg igjen. Men bønnen i livets uberegnelige hendelser har alltid vår barmhjertige Gud som adressat: «Hjälp oss under livets skiften ...»⁶³ «... *lindra min smärta*, liva och vederkvick mig!»⁶⁴ Gud leder alltid sine «uppåt och ej nedåt»⁶⁵

Ingen nöd och ingen lycka, ingenting på denna jord,
skall ur Herrens hand dig rycka, om du bliver vid hans bord.⁶⁶

Guds straff

Hos LS er *synden* menneskets hovedproblem, jf. innledningen til forrige punkt. LS viker ikke unna for å omtale Guds dom og straff. Paradisets port «stängdes för et fallet släkte, som mot honom uppror gjort.»⁶⁷ Gudsbildet inkluderer vreden. Men omdreiningspunktet i sangene hennes er forsoningen ved Jesu blod, derfor proklamerer hun at nåden i Kristus oppsluker vreden!

Gud är försonad med dig;
hans heliga vrede i blodet är släckt,
och nu, nu förbarmar han sig.⁶⁸

⁵⁷ Jf. Rosenius' Romerbrevs-kommentar (i bladet *Pietisten* i 1860-årene.)

⁵⁸ 583:4, jf. Åp 22:3.

⁵⁹ 786:1.

⁶⁰ 309:6.

⁶¹ 499:4.

⁶² 299:4. Sangen ble skrevet på oppfordring av trubaduren Ahnfelt som skulle synge for kongen (Løvgren 1965:151).

⁶³ 137:3.

⁶⁴ 562:1.

⁶⁵ 670:3.

⁶⁶ 759:5, jf. 750:3.

⁶⁷ 640:2.

⁶⁸ 350:2 Jf. Brorssonsalmens uttrykk «Her er ingen vrede, nåden den er rede som utsletter alt» (Sangboken 1985, nr. 679:3).

Den objektive forsoningslæren var gått henne i ryggmargen.⁶⁹ Og Jesusbegeistringen er uløselig knyttet til hans soning.⁷⁰ Å tematisere Guds dom og straff overfor ikke-troende i forbindelse med Guds forsyn er tydeligvis ikke noe poeng for LS. Hun viser til Guds handling ved Jesu korsdød der straffen rammet ham.⁷¹ Men Guds dom blir en dag ikke til å komme forbi om en bare er «nästan frälst».

Om vi tenker på Utøya-tragedien (utgangspunktet for den danske debatten) ville hun neppe ha skrevet om Guds straff over Arbeiderpartiet e.l. Å anvende begrepet «varning» ville hun i tilfelle ha gjort uten sideblikk til politikk, men overfor mennesker som avviser evangeliet i vantro – uansett politisk plassering. Og hennes fokus ville ha vært å peke på *trøsten i Kristus* i møte med den endelige dom, som alle katastrofer i verden peker fram imot.

Guds tukt

NTs ord om lutring og tukt (f.eks. Heb 12:10–11; 1 Pet 1:6-9) har hatt en stor plass i fromhetshistorien. I LS' religiøse tankeverden skjer tukten alltid i stor omsorg. Etter sin fars død, trolig det verste traumet hun opplevde, skrev hun til en venninne: «Jesus har tagit ifrån mig det *käraste* jag hade på jorden, men han var tvungen därtill, ty eljest hade han icke själv blivit mig så *uteslutande kär* ...». ⁷² I sangene er «agan», tukten, «beviset, att du är en äkta son, o, så fly då ej för riset, löp ej undan därifrån!». ⁷³

Herrens röst mitt i stormens gny

blandar nåd uto agan.

Nåd, ja, nåd, *hur den än sig kläder,*

nåd som fostrar för himmelriket upp ... ⁷⁴

Guds tukt skjer i godhet selv om hans hånd «dig giver till din fostran slag på slag.» ⁷⁵. Men hun ber Gud om at tukt og trøst må kobles sammen. ⁷⁶ Målet er å bøye vår stolthet og holde oss avhengige av seg selv. ⁷⁷

Håll oss alltid i din fruktan, slå alltjämt all egenvilja ner.

⁶⁹ CA 4, Jes 53:4-6.

⁷⁰ Selander, I. 2014:71.

⁷¹ 51:1.

⁷² Harling 2004:104.

⁷³ 518:3.

⁷⁴ 772:2.

⁷⁵ 516:2

⁷⁶ 249:4.

⁷⁷ 614:3.

spar ej heller på din Andes tuktan och låt köttet ej regjera mer.⁷⁸

Hennes bønn under tukten er preget av dyp hengivenhet:

Vad du nödgas taga, Herre tag.

Närmare till dig blott städs' mig drag!⁷⁹

Igjen aner vi Jobs ord bak uttrykket. Den kjente formuleringen i 2 Kor 12, «Min nåde er deg nok» spiller også en stor rolle: «Om også din jordiske glädje jag tog, min nåd är dig nog».⁸⁰

Det indre kors / Guds fremmede gjerning

Formuleringen «indre kors» svarer til uttrykkene i vår gamle kirkebønn: «Du oppdrar oss med kors og trengsel for ditt rike». Av Luther hadde lutherske teologer lært å legge vekt på «korsteologien». Hvor mye LS hadde lest av Luther selv, er uklart. Men gjennom sin far, Rosenius og andre Luther-lesere hadde impulsene fra korsteologien gått henne i blodet. Vi ser Gud bakfra, sa Luther (jf. 2 Mos 33:12–23). Når Guds hjelp er nærmest, synes han ofte for den troende å være lengst borte. Dette er et trekk ved Guds *fremmede* gjerning. Flere av LS sangtekster om tukt (se ovenfor) kunne like gjerne kalles tekster om kors. I hovedsak taler LS om det *indre* kors, frustrasjoner knyttet til personlige forhold av ulik art, kors som Gud lar være der (jf. «tornen i kjødet» (2 Kor 12:7-10)). Det *ytre* kors, forfølgelser fra verden, spiller i sammenligning en tilbaketrukket rolle.

Nöjd med det kors han lägger på, ...

han som mitt bästa vill och vet ...

Och lägger han en börda på,

han hjälper den ock draga ...⁸¹

Et særpreg i den kristne sang- og salmeskatten er nettopp *håpet* som en kilde til trøst – selv om «korset gärna trycka ännu en liten stund».⁸²

Uttrykket «vad han tar» i *Tryggare kann ingen vara* kan leses under synsvinkelen kors.⁸³ Å bære smerten ved å bli fratatt et gode av Gud selv er tungt, men vissheten om at han kjenner «barnets sanna vel», bærer en igjennom.

⁷⁸ 258:2.

⁷⁹ 583:3.

⁸⁰ 513:4.

⁸¹ 489:1 og 3..

⁸² 643. I oversettelsen av *Hos Gud er idel glede*.

⁸³ 22:3.

Den skjulte Gud / Guds tillatelige vilje

Dette motivet er også vevd sammen med andre motiver (f.eks. Guds tukt og det indre kors).⁸⁴ Gud har fredstanker med sitt barn: «Om än han stundom döljer sig, det till mitt bästa sker.»⁸⁵

I nyere tid betones ofte at sjelesørgere *ikke bør* bruke uttrykk som «det er vel en mening med det» overfor mennesker i krise. LS ville ha opplevd denne advarselen provoserende. «Den skjulte Gud» er nok skjult, men han har kontrollen, han vet hva han gjør, og han vender alt til det beste for den som elsker Gud (Rom 8:28). Gud er ikke ond, men han tillater onde ting å ramme oss (Guds tillatelige vilje). En «open theism» ville hun ha reagert skarpt på, trolig også på Leif Andersens vekt på Guds «kjempende allmakt».⁸⁶ For ingenting er for vanskelig for Gud, ikke noe mørke er for mørkt for ham – han skjuler seg aldri fordi han ikke vet råd.⁸⁷

Se Jesus är när om stundom han synes mig fjärran.

Visst bär det imot att tro och ej se,

visst kostar det möda och strid.⁸⁸

Rosenianismens vekt på ikke å bygge på følelser, kommer hos LS flere ganger til uttrykk. Gud kan «till en tid» i sitt forsyn la oss miste den «kännbara friden».⁸⁹ Men en mister aldri Jesus.

Temaet «den skjulte Gud» er også knyttet sammen med pilgrimsmotivet. Hver gang Herren skjuler seg, kan hun vite at noe stort «føljer därpå»:

Och efter all strid och all fruktan, all inre bestraffning och tuktan,

allt mörker då Herren fördolt sig, o säg mig vad följer därpå?

... en lovsång som evigt skall höras, en salig förlossningens morgon ...⁹⁰

Gjennom smerten kan hun derfor hengi seg til Guds omsorg. Gud vil vi skal nå fram, *selv om* han skjuler seg så vi «se honom icke».⁹¹ Vi forstår ikke Guds handlemåte med oss under pilgrimsferden, men håpet er en dominerende kraftkilde.⁹² Vi er fremmede i verden, hjemlandet er hos Jesus.⁹³

Vad är jordens smärta och nöd att likna vid

Den härlighet som snart på den skall följa?⁹⁴

⁸⁴ Jes 45:15, jf. Rosenius-sangen 533:7.

⁸⁵ Sangen om bruden, 632:6.

⁸⁶ Jf. fotnote 29, dessuten avsnittet om monisme/dualisme.

⁸⁷ Job 35:14; Salme 139:11-12.

⁸⁸ 517: 1 og 3.

⁸⁹ 684:1. «... till en tid» spiller på Joh 16:17. Jf. 533.

⁹⁰ 294:6. Jf. Rosenius 1931:505-506; 509.

⁹¹ Jf. Rosenius-sangen 533.

⁹² Jf. også temaet «den skjulte Gud» i tekstene om Israel i ørkenen (jf. 133:6; 36:2; 139; 205; 137:1).

⁹³ 'Hemma-sången', 655:5.

⁹⁴ 499:4, jf. 2 Kor 4:19.

I et dikt fra 1885 i Korsblomman⁹⁵ prøver hun å *forklare* «den skjulte Gud» sin handlemåte nettopp med henvisning til håpet. Hun skriver til et foreldrepar som hadde mistet et nyfødt barn:

I trånga kistan gömmes blott et frö,
dess blomma sparas för et bättre rike?⁹⁶

Monisme eller dualisme

LS' religiøse forestillingsverden har rom for djevelen og onde makter. «Lös mig från alla djävulens garn!» ber hun.⁹⁷ Her møter vi NTs kamp/seier-motiv. Det forutsetter dualismen Gud/Satan. Men de to er ikke likeverdige makter. Mørkets makter skal ikke seire.⁹⁸

LS gir ikke *stor* plass til kamp/seier-motivet i forbindelse med Guds forsyn. Gud har ingen likeverdig konkurrent. «... för hans vilja måste alla fiender till jorden falla».⁹⁹ Konteksten for Jobs ord: «Herren gav, Herren tok» er at Satan er avhengig av Guds tillatelige vilje for å kunne ramme Job.¹⁰⁰ I brev til en venn etter fars død skrev LS: «Jag kunde gå ned i hytten och gråta och bedja; ja, till slut kunde jag tacka även för detta. 'Herren gav, Herren tog; välsignad vare Herrens namn!'¹⁰¹ Uttrykk som «Vad *du* nödgas taga, Herre»¹⁰² har større plass hos henne enn omtalen av Djevelens makt som denne verdens fyrste. Hun har, som ortodoksiens forsynssalmer, en overveiende monistisk tilnærming.

LS' sanger synes for øvrig ikke å avspeile dype refleksjoner om forholdet Gud / Satan når det gjelder ulykker. Gud er den som leder sine barn gjennom livet og sender dem motgang og medgang. Leif Andersens etterlysning av NTs sterkere vekt på dualismen i den lutherske forsynsteologien er relevant også i møte med LS' sanger.¹⁰³

⁹⁵ Et blad hun redigerte.

⁹⁶ Korsblomman 1885:139-140.

⁹⁷ 51:3.

⁹⁸ Jf. Matt 16:18; Luk 22:31

⁹⁹ 750:5. Jf. Haahr Andersens behandling av om det teosentriske trekk i GTs poetiske skrifter (Haahr Andersen 2014:271–274).

¹⁰⁰ 22:3; 750:6.

¹⁰¹ Lövgren 1965:60.

¹⁰² 583:3.

¹⁰³ Andersen 2014:326.

Klage/anklage

Den lutherske salmetradisjon gir ikke stor plass til *klage* eller *anklage* overfor Gud.¹⁰⁴ Det lidende kristenmenneske skal få hvile i Guds *skjulte styre av alle ting*. I pakt med dette advarer hun sine medkristne:

Varför frågar du så ofta, varför det och varfor det skall ske,

Varför denna kalk dig rackes, då du ej dess gagn kan se? ...

Fråga ej – din Fader vet det, vet vad än dig görs behov ...

även då hans hand dig giver till din fostran slag på slag.¹⁰⁵

Her verbaliseres en kritikk mot troende som klager: Ikke spør *hvorfor!* «Bida blott, bida blott!»¹⁰⁶

Vekten på Guds faderlige (og moderlige) omsorg er så dominant at klage *til* Gud og anklage *av* Gud, tydeligvis føles som mangel på respekt og tillit. Dermed er *noe* av spennvidden i gudsfolkets fromhetsliv i Bibelen utenfor horisonten i LS' tekster. LS levde i sin poesi i vissheten om at Gud aldri svikter sine, selv om det kan se slik ut. For henne var det viktig å formidle det gudsbilde som dominerte i hennes teologi, og som hadde sitt sentrum i Jesus. Dette gudsbildet innga henne tillit, trygghet og hengivenhet. Gud vet best.

Refleksjoner

Vekten på monismen i forståelsen av Guds forsyn har, som vi så, vært dominerende i den lutherske kirkes historie. Denne er tolket kompatibilistisk. I nyere tid er dette problematisert, men i LS sin kristendomsforståelse er dette nærmest tatt for gitt, og hennes egne erfaringer med livets smerter ble tolket i lys av denne forståelsen. En mer reflektert lesning av hennes tekster virker trolig på dette punkt provoserende i dag. I denne artikkelen er det ikke plass til å drøfte dette nærmere. Jeg får nøye meg med å understreke at reflektert lesning av disse tekstene vil tvinge oss til fornyet gjennomtenkning av Guds forsyn. En slik gjennomtenkning vil, uansett resultat, være sunt for sjelesørgere.

Nesten-fraværet av djevelens rolle er en del av dette bildet. Å måle hennes totale produksjon etter nytestamentlig målestokk omkring temaet livets smerter vil på dette punkt avdekke en svakhet. Heller ikke i dagens sjelesorglitteratur spiller *denne siden* ved dualismen noen vesentlig rolle. Djevelen

¹⁰⁴ Haahr Andersen 2014:277.

¹⁰⁵ 516:2.

¹⁰⁶ 701:1. Se også 499:4, jf. 2 Kor 4:19.

omtales sjelden som en aktør i menneskelivets / kristenlivets smerter (med unntak av forkynnelsen i noen karismatiske miljøer).

Derimot er LS' skepsis *mot å klage* overfor Gud, problematisk med bibeltekster som målestokk. De fleste av oss vil trolig være langt dristigere når det gjelder å 'tillate' mennesker i lidelse å klage til Gud – endatil i trass.¹⁰⁷ Klagesalmene og andre klagetekster i Bibelen gir oss noen perspektiver som LS styrer unna i sin utfoldelse av Guds forsyn, men som har blitt løftet fram de siste tiårene.

Oppsummering

LS tilhørte en vekkelestradisjon av luthersk merke. Her fant hun en trygg forsynstro forent med en realistisk erkjennelse av livet i denne syndens og dødens verden. Både i sitt eget livs smerter og i formidlingen til andre tolker hun frustrasjonene i lys av sentrale motiver som det indre kors, Guds «fördöljande» og hans tukt. Kristenlivet er en pilgrimsvandring, det gjelder å nå fram. Spekulasjoner om Guds mening med katastrofer osv. som rammer mange uavhengig av tro, kommer ikke direkte til uttrykk i sangene hennes. Men hun avspeiler tydelig en luthersk tradisjon som i nyere tid er uttrykt ved begrepet kompatibilisme, og hun tematiserer og utfolder dette i noen grad i tekstene. Hennes hovedfokus er på Guds omsorg for og ledelse av *sine barn*.

Bibeltekster som avspeiler troendes klage, ja, anklage av Gud, løfter hun *ikke* fram. Protest, frustrerte spørsmål eller klage må skyves unna i tillit til Guds omsorg. At det rent psykologisk kan ta tid før en makter å motta alt av Guds hånd, avspeiles i liten grad.¹⁰⁸ Men motivet *å vente på* Guds time, «bida blott», finnes sterkt og tydelig.

Hennes trygghetssanger har tross dette et språk som har overlevd fram til vår tid. Her er sjelesorg av luthersk merke med en inderlighet som griper. I generasjon etter generasjon har de vært med på å forme troendes gudsbilde. Mange synger nok sangene uten fullt ut å tenke over de uttrykkene som tydelig avspeiler en kompatibilisme. De reflekterer ikke over at de her faktisk synger at Gud bærer det ytterste ansvaret for alle ting. «Vad *han tar* och vad han giver» – dette perspektivet skyves lett unna eller avvises (ubevisst?) til fordel for vekten på Guds nærvær i smerten, Guds medlidelse. Utgangspunktet er nå med andre ord mindre teosentrisk enn det var hos LS.¹⁰⁹ Men LS' begeistring over tryggheten i Guds omsorg og hennes hengivenhet og tillit til Gud nettopp i livskrisene griper

¹⁰⁷ Leif Andersens viktige bok fra 1989, *Gud, hvorfor sover du?*, ble banebrytende på dette punkt.

¹⁰⁸ Walter 2013 viser at LS selv nok hadde mange indre kamper i årene etter fars død. Fortrengte hun noe av smerten?

¹⁰⁹ Haahr Andersen 2014:276.

fortsatt. Det er ikke for ingenting at *Tryggare kann ingen vara* er hyppig brukt ved begravelser, især i Sverige.

Ved å sitere og reflektere over noen av LS sine uttrykksmåter kan forkynnere og sjelesørgere åpne for nye perspektiver på livet i Guds omsorg. I jubileumsåret for reformasjonen er det ikke mer enn rimelig å forvente at disse problemstillingene settes på dagsorden.

Litteratur

Andersen, Leif

1989 *Gud, hvorfor sover du?* Oslo: Lunde Forlag.

Andersen, Leif

2014 «Att søge Guds kærlighed» i *Theofilos Supplement* vol.6, nr. 2, Kristiansand: NLA Mediehøgskolen / Stockholm: Credoakademin, s. 324–347.

Dahle, Lars m.fl. (red)

2014 *Theofilos Supplement* vol.6, nr. 2, Kristiansand: NLA Mediehøgskolen / Stockholm: Credoakademin.

Haahr Andersen

2014 «Guds forsyn. Et forsømt tema i sjælesorg og forkyndelse ved dødsfald og begravelses», i *Theofilos Supplement* vol.6, nr. 2, Kristiansand: NLA Mediehøgskolen / Stockholm: Credoakademin, s. 268 –286.

Harling, Per

2004 *Ett ögonblick i sänder. Lina Sandell och hennes sånger*, Stockholm: Verbum

Imberg, Rune

2017 «Lina Sandell – feministiskt projeksjonsobjekt eller publicistisk pionjär?» i Jakob Dahlbacka och Kim Groop (red.), *Väckelser som minnes- och meningsspakande narrativ*, *Studies on religion and memory* 3. Åbo 2017, s. 215-260.

Koskinen, Taru

1992 *Lina Sandells sångdiktning. En undersökning av bildspråket, det bibliska inflytandet och rimmet*. Pro gradutyö. Turun yliopisto. Pohjoismaiden filologia. Jf. [http://volter.linneanet.fi/cgi - bin/Pwebrecon.cgi?BBID=388186](http://volter.linneanet.fi/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?BBID=388186)

Lövgren, Oscar

1965 *Lina Sandell*, Stockholm: Gummessons bokförlag.

Nilsson [Brügge], Anne

1985 *Flickan i trädet. En bok om Lina Sandell*, Stockholm: LTs förlag.

Olsen, Peter

2014 «'Alting sker med absolut nødvendighed'. Om kontingens, concursus og kompatibalisme», i *Theofilos Supplement* vol.6, nr. 2, Kristiansand: NLA Mediehøgskolen / Stockholm: Credoakademin, s. 169–185.

Rosenius, Carl Olof

1956 *Betraktelser för var dag i året*, (36. opplag) Stockholm: EFS-förlaget. (Den såkalte Husandaktsboken som Amy Moberg og Lina Sandell redigerte og utga i 1873.)

Sandbeck, Lars

2012 *De gudsforlattes Gud. Kristendom efter postmodernismen*, København: Anis.

Sandell, Lina

1889 *Korsblomman: kristlig kalender*, Stockholm: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

Selander, Sven-Åke

1973 «*Den nya sången*». *Den anglosachsiska sångens genombrott i Sverige*, Lund: CWK Gleerup bokförlag.

Sjögren-Widing,

1990 (gjengivelse av en forklaring til *Luthers lilla katekes* av 1878).

Walter, Sofie

2013 «*Det var en plågsam stund, en stund av indre smärta*» *En psykobiografi över Lina Sandells sorgbearbetning mellan åren 1858–1861*, Artos: Lund.

Värmon, Ragnar

1982 «Gud så som en moder hos Lina Sandell» i *Kyrkohistorisk årsskrift* Uppsala: Kyrkohistoriska föreningen.

Lova Herren 1988, Stockholm: BV-Förlag.

Sangboken 1985, Oslo: Lunde Forlag